

УДК 621.43

А.В. Ільченко, к.т.н., доц.
В.О. Ломакін, аспір.

Житомирський державний технологічний університет

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІНИ МОМЕНТА ІНЕРЦІЇ КРИВОШИПНО-ШАТУННОГО МЕХАНІЗМУ ПОРШНЕВОГО ДВИГУНА

(Представлено д.т.н., проф. Грабаром І.Г.)

Обґрунтовано необхідність і наведено опис методології та програмно-апаратного комплексу для дослідження зміни приведенного моменту інерції кривошипно-шатунного механізму поршневого двигуна.

Аналіз процесу зміни моменту інерції двигуна внутрішнього згоряння, постановка завдань дослідження. При проектуванні двигунів внутрішнього згоряння (ДВЗ) найчастіше використовують підхід, при якому приведений момент інерції (ПМІ) його кривошипно-шатунного механізму (КШМ) вважають постійним [1–2]. Під час обертання колінчастого вала (КВ) ДВЗ ПМІ його КШМ змінюється, що необхідно враховувати при визначенні крутного моменту.

В роботах [3–9] було розглянуто та проаналізовано математичну модель процесу зміни ПМІ КШМ від кута повороту КВ для одноциліндрового та багатоциліндрових поршневих ДВЗ. Було встановлено залежність ПМІ центрального КШМ одноциліндрового ДВЗ, що має в своєму складі одне коліно КВ радіуса R без противаг, шатун та поршкову групу від його масово-геометричних параметрів (МГП): питомої маси шатуна m_u , питомої маси поршня m_n , питомої маси одного коліна КВ m_k , відношення радіуса кривошипа до довжини шатуна λ , відносної відстані від осі поршневого пальця до центра мас шатуна x_L , відносної відстані від осі КВ до центра мас (ЦМ) коліна вала без противаг k , довжини шатуна L , діаметра поршня D_n , радіуса кривошипа R , центрального моменту інерції (ЦМІ) шатуна I_u , ЦМІ поршневої групи I_n та ЦМІ коліна вала I_k , кг·м²:

$$I = A \cos^2 \varphi + B \cos \varphi + C + I_u + I_n + I_k, \quad (1)$$

$$\text{де } A = 1,58 D_n^2 R^2 \left(m_n + m_u \left(1 - 2 \frac{x_L}{L} \right) \right), \quad B = 1,57 D_n^2 R \left(L(m_n + m_u) - m_u x_L \right),$$

$$C = 0,79 D_n^2 \left(L^2 (m_n + m_u) - R^2 \left(m_n + m_u - 2 \frac{x_L}{L} - k^2 m_k \right) + m_u x_L (x_L - 2L) \right).$$

Для зручності аналізу та можливості порівняння різних КШМ запропоновано оцінювати зміну ПМІ КШМ за період, використовуючи коефіцієнт:

$$\delta_I = \frac{I_{\max} - I_{\min}}{I_{cp}}, \quad (2)$$

де $I_{\max}$ – максимальний момент інерції (МІ) КШМ, кг·м²;

$I_{\min}$ – мінімальний МІ КШМ, кг·м²;

I_{cp} – середній МІ КШМ за період його зміни кг·м²;

В [5] було запропоновано підхід щодо вибору МГП КШМ ДВЗ за умови забезпечення мінімального значення коефіцієнта зміни ПМІ (2).

В [6, 9] було розглянуто зміну ПМІ КШМ найбільш розповсюджених рядних та V-подібних поршневих ДВЗ та запропоновано період його зміни визначити за формулою:

$$T = \frac{360^\circ}{k}, \quad (3)$$

де k – кількість незбіжних півплощин, що утворені віссю обертання КВ, та будь-якою точкою, що лежить на осі шатунної шийки КВ одного ряду циліндрів, шт.

Встановлено, що T приймає ненульові значення при кількості циліндрів до 6 включно.

Визначено, що коефіцієнт зміни ПМІ КШМ для рядних поршневих двигунів та період зміни ПМІ приймає такі значення (для обраних МГП [6]): одно- та двоциліндровий КШМ ДВЗ з кутом між кривошипами $360^\circ - \delta_I = 0,958$, $T = 360^\circ$; чотири- та двоциліндровий КШМ ДВЗ з кутом між

кривошипами $180^\circ - \delta_I = 0,138$, $T = 180^\circ$; п'ятициліндровий КШМ ДВЗ – $\delta_I = 5,31 \cdot 10^{-5}$, $T = 72^\circ$; шестициліндровий – $\delta_I = 0,01$, $T = 120^\circ$; восьмициліндровий – $\delta_I = 0$, $T = 0^\circ$. Було перевірено адекватність математичної моделі (1) у застосуванні щодо рядного чотирициліндрового ДВЗ за допомогою системи КОМПАС-3D V8. Встановлено, що максимальна відносна похибка математичної моделі [6] відносно даних системи КОМПАС-3D V8 за оберт склала 1,02 %, а коефіцієнт зміни ПМІ КШМ з маховиком $\delta_I = 0,075$.

Визначено, що коефіцієнт та період зміни ПМІ КШМ для V-подібних поршневих двигунів (для обраних МГП [6]): чотирициліндровий з кутом між рядами циліндрів 90° та кутом між кривошипами $90^\circ - \delta_I = 0,138$, $T = 180^\circ$; шестициліндровий з кутом між рядами циліндрів 90° та кутом між кривошипами $120^\circ - \delta_I = 0,0071$, $T = 120^\circ$; шестициліндровий з кутом між рядами циліндрів 60° та кутом між кривошипами $60^\circ - \delta_I = 0,01$, $T = 120^\circ$; восьмициліндровий двигун з кутом між рядами циліндрів 90° та кутом між кривошипами 90° та дванадцятициліндровий двигун з кутом між рядами циліндрів 60° та кутом між кривошипами $120^\circ - \delta_I = 0$, $T = 0^\circ$. Також було перевірено адекватність розробленої математичної моделі визначення МІ на прикладі V-подібного двигуна MeM3-969A за допомогою системи КОМПАС-3D V8. Встановлено, що максимальна відносна похибка за оберт склала 1,23 %, а коефіцієнт зміни ПМІ КШМ з маховиком – $\delta_I = 0,061$.

Завданням даного дослідження є експериментальне визначення величини зміни ПМІ КШМ поршневого ДВЗ та порівняння її з теоретичними значеннями.

Для проведення експериментального дослідження ПМІ використано розроблений авторами програмно-апаратний комплекс (ПАК) [8] та КШМ одноциліндрового двотактного ДВЗ Д-3. Цей двигун має такі МГП: радіус кривошипа $R = 20$ мм, питома маса шатуна $m_{ш} = 123,7$ кг/м², питома маса поршня $m_n = 56,9$ кг/м², питома маса КВ (в двигуні Д-3 КВ додатково виконує роль маховика) $m_k = 1236$ кг/м², відношення радіуса кривошипа до довжини шатуна $\lambda = 0,236$, відносна відстань від осі пальця до ЦМ шатуна $x_L = 0,78$, відносна відстань від осі КВ до ЦМ коліна вала без противаг $k = 0,008$, діаметр поршня $D_n = 38$ мм, МІ шатуна відносно осі, що проходить через його ЦМ $I_{ш} = 1,558 \cdot 10^{-4}$ кг·м² та МІ поршневої групи $I_n = 1,498 \cdot 10^{-5}$ кг·м² і МІ коліна вала КВ $I_k = 1,564 \cdot 10^{-3}$ кг·м².

Визначення ПМІ проводилось методом маятникових коливань [10]. Внаслідок того, що КШМ є складним тілом, визначено положення його ЦМ методом зважування (рис. 1).

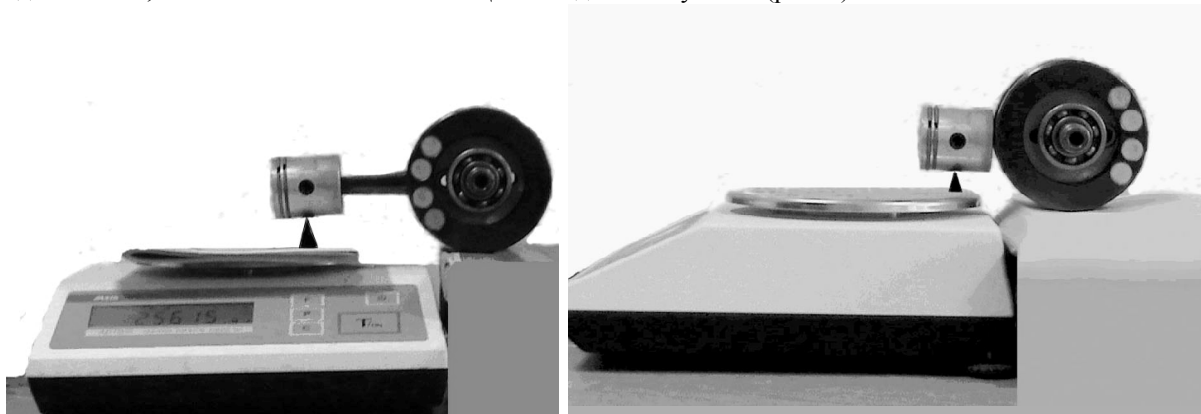

Рис. 1. Визначення положення ЦМ КШМ ДВЗ Д-3 методом зважування

Для цього було використано ваги AXIS AD-1000 з абсолютною похибкою вимірювання 0,01 г. Оскільки вага КШМ ДВЗ Д-3 перевищує допустимі значення меж вимірювань ваг AXIS AD-1000, повну масу КШМ було визначено за допомогою електронних ваг DS-788PM, з абсолютною похибкою вимірювання 2 г. В результаті аналізу отриманих даних було встановлено, що в положенні верхньої мертвої точки (ВМТ) ЦМ КШМ лежить на 6,852 мм вище осі обертання КВ, а в положенні, яке відповідає нижній мертвої точці (НМТ), – на 4,292 мм вище осі обертання КВ.

Для зменшення похибки вимірювання часу, виключення людського фактора, період коливань визначався за допомогою оптичної пари та пристрою на базі мікроконтролера Atmel ATmega16 з безпосереднім виведенням інформації на комп'ютер (рис. 2). Розроблений ПАК дозволяє визначати інтервали часу з абсолютною похибкою $9 \cdot 10^{-8}$ с (задається кварцовим генератором 11,0592 МГц) [8].

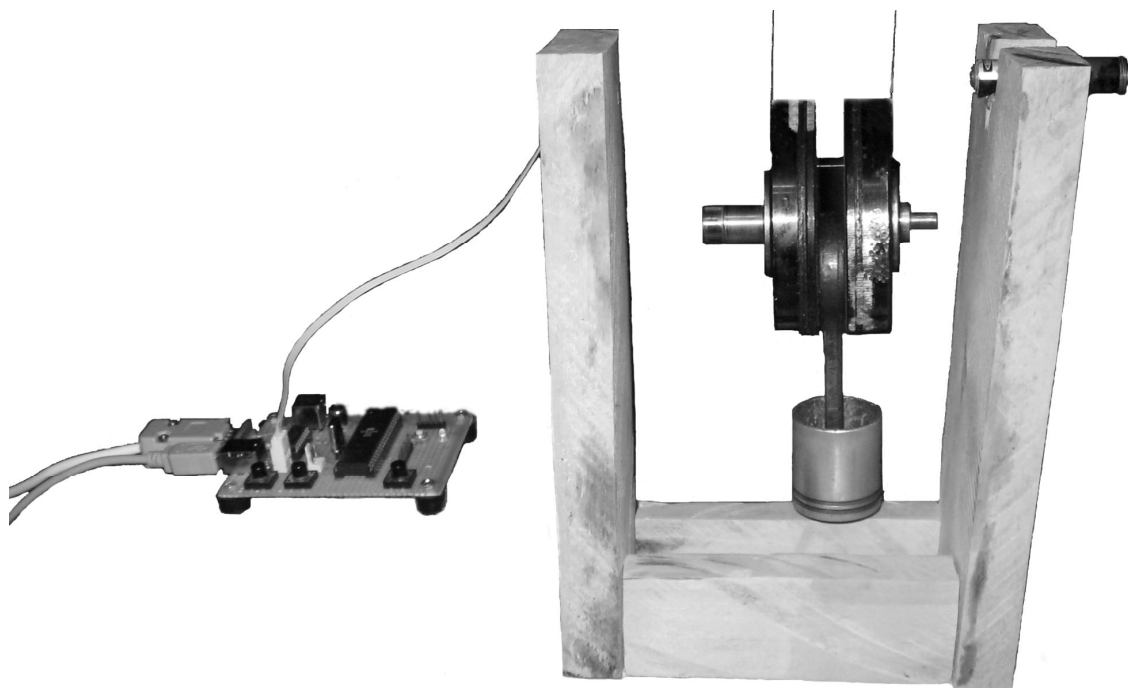

Рис. 2. Апаратна частина ПАК для визначення МІ КШМ методом маятникових коливань (персональний комп'ютер не показано)

Дослідження проводилися для двох випадків: коли поршень знаходиться в ВМТ та в НМТ. Це дає змогу визначити величину максимальної зміни ПМІ КШМ (рис. 3). Для визначення відстані від осі коливання до осі КВ використовувалась рулетка Vago-tools JC-589E, що має абсолютну похибку вимірювання 1 мм.

Рис. 3. Експериментальне визначення ПМІ КШМ ДВЗ Д-3

Результати експериментальних досліджень оброблювались за допомогою програмного пакета Mathcad 2001 та зведені до таблиці.

Таблиця 1

Експериментальне та комп'ютерне визначення ПМІ КШМ двигуна Д-3

Параметр	Положення КШМ	
	ВМТ	НМТ
Середнє значення періоду коливань, с	2,546	2,538
Відстань від осі підвісу до ЦМ	1,540	1,521

маятника h , м	
Відношення ПМІ (експеримент), $I_{\max} / I_{\min}$	1,259
Відношення ПМІ (КОМПАС-3D V8), $I_{\max} / I_{\min}$	1,291
Відношення ПМІ згідно з [5], $I_{\max} / I_{\min}$	1,324
Відносна похибка визначення ПМІ $\frac{\Delta I_{КОМПАС8} - \Delta I_{експеримент}}{\Delta I_{експеримент}} 100\%$,	2,48
Відносна похибка визначення ПМІ $\frac{\Delta I_{згідно[5]} - \Delta I_{експеримент}}{\Delta I_{експеримент}} 100\%$, %	4,91

Для перевірки експериментальних даних було створено просторову модель КШМ двигуна Д-3 в системі КОМПАС-3D V8 (рис. 4).

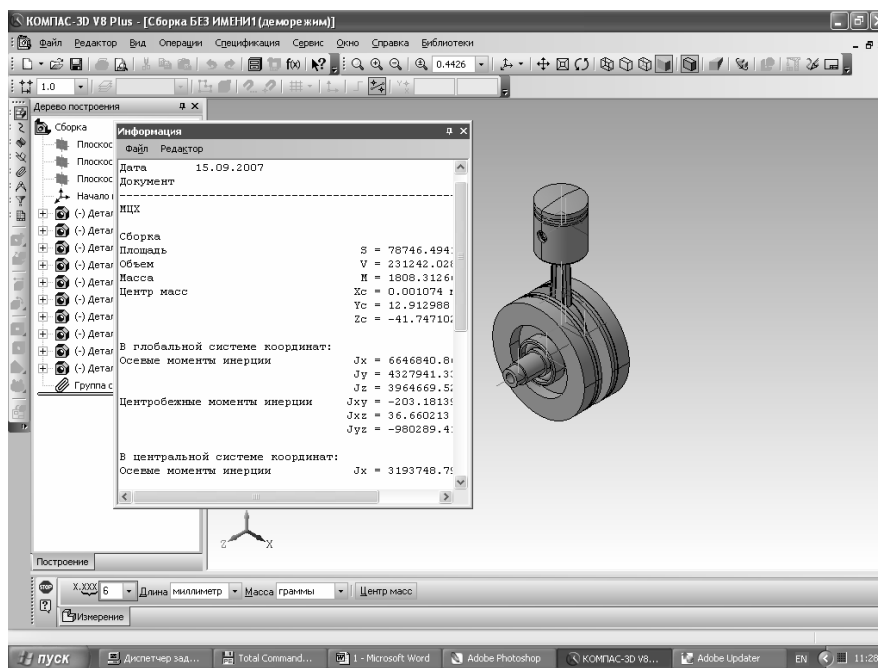

Рис. 4. Комп'ютерне моделювання процесу зміни ПМІ КШМ ДВЗ

Результати експериментального дослідження зміни ПМІ КШМ ДВЗ показали адекватність комп'ютерного моделювання та розробленого авторами математичного апарату (1).

Висновки:

1. Експериментально встановлено, що приведений момент інерції кривошипно-шатунного механізму одноциліндрового двотактного двигуна Д-3 змінюється в 1,26 рази за оберт.

2. Перевірені експериментальні дані зміни приведенного моменту інерції кривошипно-шатунного механізму двигуна Д-3 за допомогою системи КОМПАС-3D V8. Встановлено, що відносна похибка визначення величини максимальної зміни приведенного моменту інерції експериментально та за допомогою системи КОМПАС-3D складає 2,48 %.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Абрамчук Ф.І., Гутаревич Ю.Ф., Долганов К.С., Тимченко І.І.* Автомобільні двигуни: Підручник. – 3-тє видання. – К.: Арістей, 2007. – 476 с.
2. *Колчин А.И., Демидов В.П.* Расчет автомобильных и тракторных двигателей: Учеб. Пособие для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 1980. – 400 с.
3. *Грабар І.Г., Ільченко А.В., Ломакін В.О.* Вплив масово-геометричних параметрів кривошипно-шатунного механізму на крутний момент двигуна внутрішнього згоряння // Вісник Східноукраїнського державного університету. – № 6 (112). – 2007. – С. 52–56.
4. *Грабар І.Г., Ільченко А.В., Ломакін В.О.* Моделювання процесу зміни положення центра мас кривошипно-шатунного механізму двигуна внутрішнього згоряння // Вісник ЖДТУ. – № III (42). – 2007. – С. 17–23.
5. *Грабар І.Г., Ільченко А.В., Ломакін В.О.* Математичне моделювання процесу зміни моменту інерції кривошипно-шатунного механізму двигуна внутрішнього згоряння // Вісник ЖДТУ. – № 4 (43). – 2007. – С. 15–25.
6. *Ільченко А.В., Ломакін В.О.* Зміна моменту інерції кривошипно-шатунного механізму рядних двигунів внутрішнього згоряння // Восточно-Европейский журнал передових технологий. – № 1/5 (31). – 2008. – С. 16–21.
7. *Ільченко А.В., Ломакін В.О.* Зміна моменту інерції дезаксіального кривошипно-шатунного механізму поршневого двигуна внутрішнього згоряння // Вісник ЖДТУ. – № 1 (44). – 2008. – С. 34–38.
8. *Ільченко А.В., Ломакін В.О.* Програмно-апаратний комплекс для дослідження зміни моменту інерції кривошипно-шатунного механізму двигуна внутрішнього згоряння // Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2008. – У друці.
9. *Pchenko A.V., Zabashta E.V., Lomakin V.A.* Change Of The Moment Of Inertia Of V-Type Crank-Connecting Rod Mechanism Of Internal Combustion Engine // Scientific Conference MECHANICS 2008. – У друці.
10. *Павловський М.А.* Теоретична механіка: Підручник. – К.: Техніка, 2002. – 512 с.

ІЛЬЧЕНКО Андрій Володимирович – кандидат технічних наук, доцент кафедри автомобілів і механіки технічних систем Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- паливна економічність та екологічна безпека автомобільного транспорту;
- мікропроцесорні засоби та комп'ютерні системи в автомобілі;
- діагностика автомобілів та їх елементів.

ЛОМАКІН Володимир Олександрович – аспірант кафедри автомобілів і механіки технічних систем Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- використання мікропроцесорних засобів для дослідження кінематичних та динамічних процесів у автомобілях;
- діагностика автомобілів та їх елементів.

Подано 03.07.2008

Ільченко А.В., Ломакін В.О. Експериментальне дослідження зміни моменту інерції кривошипно-шатунного механізму поршневого двигуна.

Ільченко А.В., Ломакін В.А. Экспериментальное исследование изменения момента инерции кривошипно-шатунного механизма поршневого двигателя.

Pchenko A.V., Lomakin V.A. Experimental Effort Changes Of Moment Of Inertia Crank Mechanism Pistons Engine.

УДК 621.43

Экспериментальное исследование изменения момента инерции кривошипно-шатунного механизма поршневого двигателя. / А.В. Ильченко, В.А. Ломакин

Обоснована необходимость и приведено описание методологии и программно-аппаратного комплекса для исследования изменения приведенного момента инерции кривошипно-шатунного механизма поршневого двигателя.

УДК 621.43

Microcontrollers And Methodology Of Creation Program-Hardware Complexes For Research Of Dynamic Parameters Of Transmissions./ A.V. Pchenko, V.A.Lomakin

A necessity is grounded and description is given methodologies and program- vehicle complex for research of changes of of moment of inertia crank mechanism pistons engine.